

*Doctoral Research
Докторантски изследвания*

МОДЕЛ ЗА ПРЕВАНТИВНА И ПСИХОЛОГО-КОНСУЛТАТИВНА РАБОТА В ОБЩИНА СТАРА ЗАГОРА

Румен Василев, Весела Марева
Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Тръгвайки от необходимостта от обогатяване на формите на превенция, прилагани спрямо малолетните и непълнолетните правонарушители, статията е опит да представи един успешно работещ модел, наречен Център за психолого-консултативна дейност, като позитивно и резултативно влияние върху поведението на тази категория правонарушители.

В настоящия анализ се разглежда моделът като същностна част от работата на Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, като рефлексия на обществените структури в подкрепа на децата правонарушители при опазването на правата им и възможностите за тяхното продължаващо развитие и образование.

Акцентирана е дейността на Центъра с идеята да се представи като резултативна форма на специализирана работа и подкрепа на малолетните и непълнолетните в общ план, а не само на правонарушителите.

Keywords: students; children offenders; legislation; norms; prevention

Проблемът за противообществените прояви, извършени от деца, е проблем на обществото и е сред най-актуалните в него, а криминалните прояви, насилието (физическо, психическо или сексуално), необоснованите реакции на гняв, дезинтересоваността към учебните занятия, заплахите (вербални или виртуални) и физическата разправа днес са част от детското ежедневие в семейството, на улицата и в училище. Кризисните процеси в обществото ни влияят отрицателно на всички, защото създават тревожност, напрегнатост, озлобеност, ожесточеност и насилие. Личността на детето не е само индивидуално явление, тя е социална категория, отразяваща всички особености на общественото развитие на историческата и политическата му същност, на икономическия и културния живот, на социалните и нравствено-естетическите взаимоотношения. В този смисъл, детската личност е с особена значимост за всички ни, защото няма нищо по-ценно и стойностно от живота и развитието на децата.

Разбира се, понякога деструктивното поведение на малолетните и непълнолетните затруднява родителите и учителите в усилията им то да бъде овладяно, а те да бъдат мотивирани в позитивен и корекционен за поведението им аспект.

Когато отклонението от нормата на морала, възпитанието и закона се превърнат в елементи от поведението на децата, обществото реагира адекватно, прилагайки законодателната рамка в пълната ѝ мяра, и търси подкрепа в ефикасността на онези превантивни модели, които коригират мислите и действията на децата правонарушители.

Идеята е да се представи Центърът за превантивна и психолого-консултативна дейност като функция от дейността на Местната комисия по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните правонарушители в Стара Загора като позитивно работещ превантивен и терапевтичен модел в опит да се осмислят ежедневието на тази категория деца, процесът на образованието и пътят на социализирането им.

Създаването на подобни на Центъра конструкции е законова възможност, разписана в глава II: Комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, ал. 2, според текста на която законодателят е дал правната възможност в изпълнение на задачите си местните комисии да създават свои помощни органи, каквито са: „...центрове, консултативни кабинети, горещи телефонни линии и други“. Текстът потвърждава усилията на държавата, разписани в правната рамка на закона, да потърси диалог с децата правонарушители в опит да предотврати и противодейства на извършените от тях противообществени прояви извън рамките на възпитателните дела чрез функциите и възможностите на формите на превантивна работа, както и с подкрепата на юридическите лица с нестопанска цел.

В изпълнение на тази правна възможност Центърът е създаден и работи, реализирайки нови възможности за минимизиране на правонарушенията, извършени от децата, и е опит за превенция при евентуална поява на последващи неблагоприятни, ексцесивни форми на поведение. В този смисъл, целта е Местната комисия, обществените възпитатели, психолозите, педагозите и всички специалисти в нея да се доближат в максимална степен до духовната орбита на тази специфична група деца, да направят опит да ги опознаят и навлязат в техния свят и проблеми, опазвайки правата им, за да са взаимно полезни в общата работа по трудния път на социализирането им.

Сред основните функции на местните комисии, работещи по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, е да извършват непрекъсната превенционална работа с тази категория деца, прилагайки онези модели и педагогически подходи, които да ангажират вниманието и мисленето им в посока на позитивизъм в образователния процес, в ежедневните им дейности и във взаимоотношенията с техните връстници и родители. Да мотивират малолетните и непълнолетните правонарушители

да преосмислят поведението си, осъзнавайки и анализирайки действията си, довели до извършване на правонарушения. За да е налична резултативност в този процес, работните модели по превенция на противообществените прояви на малолетните и непълнолетните трябва да бъдат перманентни във времето и ангажиращи смисъла и ежедневието им.

Целта на Центъра е чрез психолого-консултативната си работа с децата правонарушители и техните родители да се подпомогне тяхното правно, социално и образователно развитие, за да преосмислят поведението си и извършените правонарушения, за да намерят път в развитието си, очертан от моралните, етичните и правните норми в обществото.

Работата на Центъра е осмислена и може да се анализира, като ориентиrowъчно психологическо проучване и опит за позитивно влияние върху страните в диалога:

- по отношение на социалната значимост и професионална реализация от гледна точка на ангажирания с нея член на Комисията;
- по отношение на развитието на личностната заинтересованост или деинтересованост от страна на детето правонарушител.

Процесът на търсене на резултативност в работата с децата правонарушители ежедневно ангажира страните в него без времеви раздели, зависещи от ваканции, отпуски или други възможни прекъсвания. Перманентната понякога уморителна работа, изискваща ежедневно себеотдаване и специфичен подход, търпение и умения за диалог, макар и невинаги ефективна, е необходимата норма на взаимно поведение, която може да доведе до спечелването на доверието на децата. За да е резултативен този труд и в търсене на разбиране от страна на децата, са необходими постоянна близост и контакти с тях, в противен случай той ще е безполезен, допускайки продължителни паузи и прекъсвания, като по този начин ще отдалечи страните и ще попречи на изпълнението на основната задача на работещите в Центъра да потърсят и спечелят доверието си взаимно в интерес на бъдещото развитие на децата в рамките на съществуващите социални, морални и правни норми.

Това е смисълът, заради който Местната комисия по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в община Стара Загора реализира правните възможности и разработи модела на Център за превантивна и психолого-консултативна дейност.

Осмилен, моделиран и изграден като помощен орган на Комисията, той има за цел да разшири обхвата на работата ѝ, като реализира дейности и програми за превенция на противообществените прояви, ангажиращи през цялата година децата правонарушители. Непрекъснатиот процес на работа го отличава от работното поле на всички други структури, ангажирани с реализиране на модели на превенция спрямо поведението на децата правонарушители. Сред основните му иновативни цели, като опит да се разшири обхватът

на целевата група, е в дейностите да се включват (разбира се, след преценка на специалистите) родителите, близките или приятелите на малолетните и непълнолетните правонарушители, както и всички, които желаят, без да са попадали в обсега на Местната комисия.

Основната група участници в работата на Центъра за превантивна и психолого-консултативна дейност са преминалите през Комисията деца правонарушители. Като модел на превенция след становището на психолозите консултанти в нея се търсят възможности за разширяване на обхвата ѝ, като се привличат родителите или лицата, които ги заместват, приятелите, съучениците и близките. Съставът на тази група не е затворен, т.е. не е фиксиран. Неговата темпоралност и разнородност дават възможности за обогатяването ѝ, което потвърждава тезата за модел на превенция на противоправно поведение, прилаган сред широк и разнороден по възраст спектър от граждани.

Същност, философия и дух на Центъра

Професионалните умения и усилията на специалистите в Центъра имат за цел децата правонарушители и всички участващи в работата му:

- да се учат да общуват пълноценно, без да проявяват негативизъм и неподплатена спонтанност;
- да се опитват да овладяват гнева, да са толерантни, неагресивни и честни;
- да влагат разум и душа в действията, които предприемат и в които участват, в учебния процес и извън него;
- да се чувстват удовлетворени и пълноценни от усилията, които полагат, както и от постигнатите резултати.

Фокусът на дейността на специалистите от Центъра е да подпомогнат членовете на целевата група да проявят и доразвият своите умения и таланти, да се усъвършенстват, да придобият нови знания и да създават нови приятелства в процеса на реализирането на дейностите, в които са включени. Новосъздадената среда изключва възможното негативно въздействие на семейството, социалната институция или улицата. В тази среда децата правонарушители търсят възможности да преосмислят поведението си и с помощта на психолого-консултативната дейност и подходящите педагогически похвати на специалистите да очертаят пред себе си нови хоризонти и реалности.

Дейност и приоритети на Центъра

Дейността на Центъра е изградена на принципа на модулната програмна конструкция. Целта е успешното справяне на малолетните и непълнолетните правонарушители с възможностите за развитие, стоящи пред тях, като образователни потребности или проблеми в училището, чието преодоляване би гарантирало тяхната сигурност, спокойствие, безопасност и равнопоставеност в обществото.

Идеята на конституирането на Центъра е да функционира целогодишно, основавайки се на взаимните усилия и ангажменти, възникнали, изградени

и развиващи се в отношенията между членовете на Комисията, обществените възпитатели, психолозите, педагозите и специалистите и малолетните и непълнолетните правонарушители, както и привлечените приятели, съученици и родители. Специалистите в него имат задачата да се опитат да изградят и поддържат среда на равнопоставеност между всички участващи в процеса на работата му.

Приоритет е неограничената във времето работа на Центъра с посочената целева група за разлика от досегашния модел, който се изчерпваше като функция само и единствено в рамките на учебната година. Приоритет са и условията на обвързаност, заинтересованост и взаимна добронамереност на пожелалите участие (освен децата правонарушители и родителите) в общоорганизираните дейности и в търсене на нови познанства и обогатяване на образователните реалности извън учебното време.

Превантивни дейности, организирани от Центъра:

- организира множество индивидуални разговори, както и общи дискусии, свързани с поведението на децата в семейството, на улицата и в обществото;
- образователни лектории, запознаващи ги с международното, общностното и националното законодателството, свързано с детското правораздаване, детските и родителските отговорности;
- демонстрации и интерактивни игри, спортни, културни и туристически мероприятия и игри с участието на родителите, психолозите и педагозите от Комисията, на представители на активните и съпричастни институции (неправителствени организации, общинска администрация, представители на културните институции и медиите);
- дейности в опит да се предложи различен поглед на децата и родителите, да се предложи различна и непозната, но полезна и интересна за тях ситуационна среда.

Дейностите целят да представят един нов и различен за децата свят, да ги направят съпричастни в него, като ги ангажират в извънучебното и във ваканционното им време, като част от социалния живот на обществото, давайки им самочувствие на равнопоставени в него.

Акценти в психолого-консултативната дейност:

- индивидуална психодиагностична работа с родителите или лицата, които ги представляват, по отношение на психологическия микроклимат, социалните и битовите условията за живот и развитие на децата правонарушители;
- психодиагностична дейност с децата правонарушители под формата на: диагностично интервю за установяване на личностовото психическо състояние на децата правонарушители, тестове за оценка на когнитивните им способности;
- последваща терапевтично-консултативна работа с малолетните и непълнолетните правонарушители, както и с членовете на семействата им;

- групови срещи за преодоляване на конфликтни ситуации, породили се в училището, с участието на: родителите, учителите, учениците, училищните психолози и психолозите от Местната комисия;

- анализи на събития и поведенчески ситуации, целящи децата правонарушители да преосмислят поведението си, да подобрят психическия си стабилитет и физическата си сигурност;

- тестове и ролеви игри, свързани с реакциите им в кризисни ситуации на пътя, в семейството или при създали се междуличностни конфликти;

- широка, ранна и интензивна превенция на противоправното поведение на децата правонарушители през цялата година;

- изграждане на позитивни модели на отговорно поведение чрез изучаване и популяризиране на техните права, отговорности и задължения, произтичащи от националното законодателство;

- промотиране на безопасен, здравословен и екологосъобразен начин на живот;

- насърчаване на активното участие в социалния живот на обществото и формиране на устойчива гражданска позиция у децата правонарушители.

Моделът Център за превантивна и психолого-консултативна дейност предоставя множество инициативи, ангажиращи малолетните и непълнолетните правонарушители и техните родители, свързани с индивидуални и колективни образователни модули и програми, културни и спортни занимания, като част от цялостния социален и образователен модел, наложен в обществото.

Екипът на Центъра реализира дейности в множество модули, свързани с правното, сексуалното и интелектуалното им образование и развитие, с оказване на помощ при професионалното им ориентиране в опити за тяхното социално интегриране.

Период на реализация

Реализирането на модулите от програмата на Центъра за превантивна и психолого-консултативна дейност, като функция от дейността на Местната комисия по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, е през цялата година с подчертан акцент през ваканциите.

Обхват на модулите от програмата

Моделът на превенционална работа, при който разликата между правното и противоправното поведение се отчита, без да се афишира, действа, за да не се стигне до деление на малолетните и непълнолетните на „добри“ и „лоши“. Целта на Центъра е при работата с участниците в отделните модули всички да са заедно и да се чувстват равнопоставени в общите занимания, което се приема за полезна форма на превенция по отношение на бъдещото поведение и последващите противообществени прояви.

Програмата на Центъра (изготвена и приета предварително от Местната комисия, огласена и в медийното пространство) реално подлежи на непрекъснато обогатяване, защото доразвива своята наситеност и обхват. В същността

си тя е еднакво близка както до законодателството, касаещо децата правонарушители, така и до онези образователни и педагогически модели, методи и подходи, които са най-полезни в работата с тази целева група.

Организатори и участници

Идеята за работа в опит за социализиране на тази специфична категория деца, на техните родители, приятели и близки е основна в рамката на цялостната дейност по превенция. Формите, насищащи превенционалната програмата на работа на Центъра, обединяват усилията на множество партньори, съорганизатори и участници. В този аспект подчертано участие и подкрепа оказват общинските структури, неправителствените организации, културните институции, спортните и туристическите клубове.

Към труда и усилията на състава на Центъра за превантивна и психолого-консултативна дейност на противообществените прояви на децата правонарушители активно се включват юристи, психолози и педагози, обществени възпитатели и доброволци. Подкрепящи целите на Центъра, прегърнали идеята за работа с децата правонарушители, като същностна част от реализирането и на своите идеи, съпричастни в общата дейност с професионалната си подготовка и добронамереност, са привлечени специалисти от множество институции и организации, а общата идея е да се разнообрази и обогати дейността на Центъра с тази категория деца.

Обогатяващи дейността на Центъра, със своята експертиза и капацитет, активно се включват в работата му представители на:

- Министерството на вътрешните работи – представители на КАТ и управление „Пожарна безопасност и защита на населението“;
- специалисти от Регионалния исторически музей;
- специалисти от Българския туристически съюз;
- представители на спортните клубове и центрове;
- съставът на Националната астрономическа обсерватория „Юрий Гагарин“;
- специалисти от библиотеките;
- представители на Българската православна църква;
- представители на Българския Червен кръст;
- специалисти и доброволци от неправителствените организации.

Контрол върху работата на Центъра

Работата на Центъра се координира от Местната комисия по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, която организира и контролира изпълнението на годишната програма с активното участие на всички страни и партньори в нея.

Информираност и публичност

За да се постигне необходимото ниво на обществена информираност и публичност в обществото за работата на Центъра, той развива рекламна дейност чрез медиите, както и чрез отчети за своята работа, с които се запознават

партньорските организации и училищата. Програмата му се популяризира чрез сайтовете на общината и на всички партньорски организации в социалните мрежи и чрез медиите.

В опит да се представи моделът на работа на Центъра като иновативен и позитивно реализиращ се превенционален механизъм, авторът подчертава обстоятелството, че този модел е общ труд на съмишленици и партньори, реализиран на основата на съществуващото национално законодателство. Констатациите при реализирането на позитивната му дейност се потвърждават и от увеличаващия се брой партньорски неправителствени организации, които с подчертаната си гражданска позиция работят за насърчаване на малолетните и непълнолетните да спазват законодателството, да продължават образователната си дейност, да се развиват, като осъзнават обществената и личната си отговорност пред законодателството в страната ни.

Реалното функциониране на Центъра се разглежда и представя от автора като утвърждаващ се иновативен модел на непрекъсната превантивна работа не само с малолетните и непълнолетните правонарушители. Взаимодействието между възпитателните и образователните модули е целогодишно и професионално реализирано. Доказателство за ефективността на работата на Центъра са провокираният и проявен интерес, мащабността на обхвата и активното участие на целевата група. Това е смисълът, който афишира дейността на Центъра за превантивна и психолого-консултативна дейност като многопосочен, траен и позитивен ефект по отношение на:

- обогатяване на общата култура и образованост на децата от целевата група;
- ангажиране на родителите, близките и пожелалите участие в дейността на Центъра;
- обогатяване на общото им и правното им образование до степен на начално запознаване със законодателството, свързано с възрастовата категория.

Полезността от работата на този модел на превенция ще се обогати, ако той запази своята функционалност, разшири своя интензитет и обхват на основната група и кръга на партньорите. Водещите му цели следва да са в хармония с международните и европейските концепции, правни норми и стандарти в името на общата кауза – да бъде защитен интересът и опазени правата на малолетните и непълнолетните правонарушители.

В този смисъл, авторът приема модела на работа на Центъра като продължение на превантивната работа с децата правонарушители, започнала в училищата, с целта да се ангажират не само децата в риск, не само тези с неустойчиво поведение, а и онези техни връстници, приятели и родители, които предпочитат пълноценно да организират ежедневието си.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Отчетни доклади за дейността на Местната комисия по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните за периода 2012 – 2017 г.
2. Отчет за работата на Центъра за превантивна и психолого-консултативна дейност към Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в община Стара Загора за периода 2012 – 2017 г.
3. Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, обн. Изв. бр. 13 от 14.02.1958 г.

A MODEL FOR PREVENTIVE AND PSYCHOLOGICAL-CONSULTATIVE ACTIVITIES IN STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Abstract. Starting from the necessity of enriching the forms of prevention applied to juvenile offenders, the article is an attempt to present a successful working model called Center for psychological – consultative activity, as a positive and implicit influence on the behavior of this category of offenders.

In this analysis, the model is seen as an essential part of the work of the Local Commission for Combating Juvenile Delinquency, such as the reflection of public structures in support of child offenders, the protection of their rights and the opportunities for their continued development and education.

The activity of the center is emphasized with the idea to present itself as a form of specialized work and support of minors in general and not just the offenders.

✉ **Dr. Roumen Vasilev, Assist. Prof.
Ms. Vesela Mareva, PhD student**

Department of Social Activities

Faculty of Medicine

Trakia University

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: rumvas2003@yahoo.com

E-mail: vesela.mareva@gmail.com